

TÉZISFÜZET

Dr. Bellavics Mária Zsóka:

**Klinikai profilozás és empiria:
a kriminalitás és a mentális zavar kapcsolata egy fiatalkorú
bűnelkövetői mintában**

c. doktori (PhD) értekezéshez

Témavezető:

Prof. Dr. Haller József DSc.

Budapest

2024

Tartalom

I.	A kutatási téma rövid összefoglalása	3
II.	A kutatás célja és a kutatási kérdések	4
III.	A kutatás hipotézisei	5
IV.	A kutatás módszerei	6
V.	Az elvégzett vizsgálatok tömör bemutatása fejezetenként	11
VI.	Új kutatási eredmények	15
VII.	Összegzett következtetések	16
VIII.	A kutatási eredmények gyakorlati hasznosíthatósága	17
	A szerző témában született publikációinak listája	19
	Szakmai-tudományos életrajz	20

I. A kutatási téma rövid összefoglalása

A bűnügyi profilalkotás módszere évtizedek óta egyre elterjedtebb eszköze a modern bűnüldözésnek. A bűnügyi profilalkotás célja, hogy a helyszínen észlelhető viselkedéses jegyek alapján következtetést tegyen az elkövető kriminológiai és egyéb, a bűncselekménytől független jellegzetességeiről ezzel támogatva a nyomozás folyamatát. A bűnügyi profilalkotásnak számos megközelítése van, melyek közül a klinikai profilalkotás az egyik legrégebbi, de módszertanilag a legkevésbé kidolgozott. A klinikai profilalkotás lényege, hogy klinikus (jellemzően pszichiáter vagy klinikai szakpszichológus) szakember a szakmai tapasztalatára támaszkodva állít fel bűnügyi profilt, elsősorban az elkövető mentális állapotára koncentrálva. A klinikai profilt ugyan gyakran alkalmazzák világszerte, a módszer, mivel nem rendelkezik kidolgozott metodológiával és természettudományos alapokkal, nagy mértékben ki van szolgáltatva az egyes szakember személyes tapasztalatainak és készségeinek. Ez a körülmény igen nagy kockázatot hordoz magában, tekintve a bűnüldözés társadalmi jelentőségét.

A klinikai profil jellemzően a pszichiátria és a klinikai pszichológia eszköztárával dolgozik, mivel ezek a tudományok a legkompetensebbek a kóros mentális állapot kapcsán. A bűnelkövetés szoros összefüggése a pszichés érintettséggel régóta ismert tény tudományos körökben, és a mentális kórképek szerepét, mint oki tényezőt számos alkalommal bizonyították a bűncselekmények vonatkozásában. Így az elgondolás, hogy klinikus szakemberek tudása kompetens bűnelkövetések esetében logikus. Mindazonáltal figyelembe kell venni, hogy a bűnelkövetéssel összefüggésbe hozható mentális érintettség sajátos mintázatot és jellegzetességeket mutat, mely körülményt jól demonstrálják a bűnelkövetők körében végzett empirikus adatgyűjtések. A bűnelkövetők jellemzően nagyobb mértékben érintettek pszichiátriai kórképek által és gyakran más mentális zavarok fordulnak elő ebben a csoportban, mint az alapsokaságban. Így felmerül a szükségessége egy olyan klinikai szaktudásnak, mely a bűnelkövetéssel kapcsolatos mentális érintettségre specializálódik.

A bűnelkövetések kapcsán kompetens klinikai diszciplína az igazságügyi pszichiátria. Figyelembe kell venni viszont, hogy az igazságügyi elmeszakértők feladatai nem merülnek ki a bűnelkövetők elmeállapotának vizsgálatában. Az igazságügyi pszichiáterek minden olyan jogi esetben hivatottak eljárni, amely során felmerül a pszichés érintettség. Ezen túlmenően az igazságügyi elmeszakértőknek nem tisztük a bűnügyi nyomozásokat alkalmazott klinikai szaktudással támogatni, így ilyen jellegű tapasztalattal jellemzően nem rendelkeznek. Emiatt szükségessé válhat egy olyan klinikai diszciplína, mely kifejezetten a bűncselekmények

kapcsán előforduló mentális állapotokra koncentrálni, és feladata a nyomozói tevékenység gyakorlati támogatása. Ezt a célt szolgálhatja a bűnügyi pszichiátria területének megalapozása.

Tekintve, hogy hazánkban nem létezik a pszichiátriának kifejezetten a bűnelkövetésekre koncentrálni ága, egy ilyen szaktudás létrehozását az elméleti bázis kialakításával kell megkezdeni. A nemzetközi szakirodalom számos olyan publikációt jegyez, melyek a bűnelkövetés és a mentális zavar összefüggéseit tárják fel. Magyarországon ezek száma korlátozott, illetve olyan, amely a klinikai profil számára is tanulságos adatokat szolgáltat, tudomásom szerint eddig nem született. Így indokolt, hogy magyar mintán is készüljenek a deliktumok pszichiátriai vonatkozásait tárgyaló empirikus munkák, melyek eredményei a klinikai szaktudásba építve és az által értelmezve hasznosíthatóak nyomozástámogatói tevékenység során.

A bűnügyi pszichiátriai adatgyűjtések kapcsán kiemelt jelentősége van az alkalmazott mintának. Ez különösen igaz a speciális populációk esetében, mint például a fiatalok bűnelkövetők. A fiatalok populáció bűnügyi jelentősége kiemelt, hiszen a bűnözői karrier jellemzően ebben a korosztályban kezdődik, illetve a bűnelkövetési ráta kiugró ebben a csoportban. Továbbá a fiatalok elkövetők a felnőttektől eltérő kriminológiai sajátosságokat mutatnak. A mentális kórképek szempontjából is fontos ez a korosztály, tekintve, hogy több, a felnőttkorban is meghatározó pszichiátriai kórkép ebben az időszakban jelenik meg. Másik jelentősége a fiatalok bűnelkövetői csoportnak, az alulkutatottsága. A nemzetközi szakirodalomban egyre több kutatás jelenik meg a serdülők körében észlelhető mentális zavar és delinkvencia kapcsolatáról, de ezek száma jóval elmarad a felnőtt mintákat alkalmazó tanulmányokétól.

II. A kutatás célja és a kutatási kérdések

Dolgozatomban két részen keresztül tanulmányoztam a klinikai profilalkotást megalapozó bűnügyi pszichiátria empirikus lehetőségeit: egy a nemzetközi szakirodalmat összefoglaló elméleti, és egy saját kutatás bemutatását tartalmazó empirikus részen. A dolgozat első részében a klinikai profilt megalapozó szaktudás bemutatását jelöltem ki célul, mely során kitértem a profilozás általános természetére, illetve az azzal kapcsolatos metodikai nehézségeket is tárgyaltam. Bemutattam a klinikai profilt megalapozó diszciplínákat és a mentális állapotnak a devianciára gyakorolt hatását pszichiátriai kórképenként. Összegeztem a

bűnügyi pszichiátriai eredményeket felmutató empirikus szakirodalmat, külön figyelmet fordítva a kutatómódszertani szempontokra. Tekintve, hogy a bűnügyi pszichiátriai kutatások során nagy jelentősége van a speciális mintáknak, dolgozatomban második felében bemutatott saját empirikus adatgyűjtéshez egy ilyen populációból választottam ki az alanyokat: a fiatalok között a bűnelkövetők közül. Mivel ez a csoport nem csak a kriminalitás, de a pszichiátria szempontjából is sajátos jegyeket mutat, dolgozatomban elméleti részében a fiatalok között a bűnelkövetés jellegzetességeit és természetét behatóbban tárgyaltam.

A dolgozat második részében empirikus kutatásoknak a klinikai profil megalapozásában való szerepét egy saját adatgyűjtésen keresztül demonstráltam. A kutatásom célja a mentális zavar és a delinkvencia kapcsolatának vizsgálata volt egy speciális csoportban, a fiatalok között a bűnelkövetői populációban. A kutatás során a következő kérdésekre igyekeztem választ találni: Az első: milyen mértékben érintik a magyar fiatalok között a mentális zavarok? A második: van-e kapcsolat a magyar fiatalok között a bűnelkövetők körében előforduló mentális zavarok és a kriminológiai jellegzetességek között?

A vizsgálat során az egyik fő cél a fiatalok között a populáció mentális érintettségének körüljárása volt, mely során a pszichiátriai kórképek gyakorisága mellett azok mintázatának vizsgálata is történt. Ez a kutatás első szakaszában három hipotézis tesztelése mentén lett kivitelezve. A továbbiakban a mentális kórképek és a deviancia kapcsolatának vizsgálata volt a cél, melynek keretén belül a kriminalitást három változón keresztül tanulmányoztam: a cselekmény erőszakos jellege, a motivációja és a kriminális előélet. Ezúttal is három hipotézis vizsgálata valósult meg.

III. A kutatás hipotézisei

Dolgozatomban a klinikai profilalkotás háttérében álló empirikus adatgyűjtés jelentőségének vizsgálata volt a célja. Az első, a klinikai profilalkotást alátámasztó elméleti háttér körüljárása után egy saját, magyar fiatalok között a bűnelkövetők körében végzett adatgyűjtésen keresztül vizsgáltam a klinikai profilt megalapozó empirikus kutatások jelentőségét. A saját empirikus vizsgálat a következő hipotézisek mentén történt:

1. Az első hipotézis megfogalmazása

A fiatalok között a bűnelkövetők jelentős mértékben érintettek mentális zavar által.

2. A második hipotézis megfogalmazása

A fiatalok bűnelkövetőkre sajátos mentális zavar érintettség jellemző.

3. A harmadik hipotézis megfogalmazása

A mentális zavarok sajátos komorbiditási mintázata jellemző a fiatalok bűnelkövetőkre.

4. A negyedik hipotézis megfogalmazása

A bűncselekmény típusa összefüggést mutat az egyéb klinikai, kriminológiai, szociológiai és viselkedési jellemzőkkel.

5. Az ötödik hipotézis megfogalmazása

A motiváció összefüggést mutat az egyéb klinikai, kriminológiai, szociológiai és viselkedési jellemzőkkel.

6. A hatodik hipotézis megfogalmazása

A bűnözői előélet összefüggést mutat az egyéb klinikai, kriminológiai, szociológiai és viselkedési jellemzőkkel.

IV. A kutatás módszerei

Dolgozatomban két részen keresztül vizsgáltam a klinikai profilalkotás lehetőségeit az empiria tükrében. Az első részben a klinikai profilalkotás fogalmát és elméleti megalapozottságát jártam körül, mely során a releváns hazai és nemzetközi szakirodalom eredményeinek szisztematikus feldolgozását végeztem. A második részben egy saját magyar mintán végzett adatgyűjtésen keresztül igyekeztem demonstrálni a bűnügyi pszichiátria alapját képező empirikus adatgyűjtés jelentőségét a klinikai profilalkotás módszerének megalapozásában.

Az empirikus adatgyűjtés két kutatási dizájn mentén valósult meg: retrospektív aktakutatás és keresztmetszeti vizsgálat.

A kutatási minta

A vizsgálat alanyai előzetes letartóztatásukat, illetve jogerős szabadságvesztésüket töltő fiatalok bűnelkövetők közül kerültek ki. A mintába összesen 103 fiatalok bűnelkövető került bevonásra. Az összes résztvevő férfinemű volt. Az átlagéletkor 16,41 év (SD = 1,317) volt. Az életkor tekintetében a minta nem mutatott normál eloszlást. A legfiatalabb alany 13, míg a legidősebb 20 éves volt. A minta fiatalok bűnelkövetőket tartalmazott ugyan, de 17 alany nagykorú volt a vizsgálat idején. Ezek a vizsgálati személyek a cselekményük idején még

nem töltötték be a 18. életévüket, így jogilag fiatalokként számítottak, és a kutatás során is ennek megfelelően kezeltem őket.

A kutatás eszközei

Aktakutatás

A retrospektív adatgyűjtés aktakutatással valósult meg a minta alanyainak rendelkezésre álló dokumentációjának tanulmányozása révén. Az aktakutatás során a következő típusú adatok kerültek rögzítésre: kriminológiai, szociológiai, klinikai és intézményi viselkedéses jellemzők. A változók kiválasztásánál két szempont érvényesült: minden alany esetében álljon rendelkezésre információ, vagyis ne legyenek hiányzó adatok, illetve tükrözzék az esetleges devianciára való hajlamot és a mentális érintettséget. Az aktakutatás során következő változók kerültek rögzítésre:

1. Szociológiai adatok

- Életkor
- Védelembe vétel
- A védelembe vétel oka
- Párkapcsolat
- Magántanulói státusz
- Sajátos nevelési igény

2. Kriminológiai adatok

- A bűncselekmény típusa
- Büntetett előélet
- A beismerő vallomás
- Pártfogó

3. Klinikai adatok

- Alkoholhasználat
- Droghasználat
- Elterelés
- Dohányzás
- Pszichiátriai kezelés az előzményben
- A pszichiátriai kezelés oka
- Önsértés az előzményben

4. Intézményi viselkedésre vonatkozó adatok

- A jutalmazások száma
- A szabálysértések száma
- Az erőszakos szabálysértések száma

Diagnosztikus interjú

A kutatás második eszköze a mentális állapot felmérését szolgáló diagnosztikus interjú volt. A diagnosztikus interjú egy rövid anamnéziszfelvétellel indult, mely során a vizsgálati alany egészségügyi előzményeire vonatkozó információkat rögzítettem. Ezek a következők voltak:

- Mentálhigiénés előzmény
- Családi anamnézis
- Pszichiátriai gyógyszeres kezelés
- Szomatikus anamnézis

Ezt követte a Mini International Neuropsychiatric Interview for Children and Adolescents (M.I.N.I. KID 7.0.2) a DSM-5 kritériumrendszere alapján kidolgozott strukturált pszichiátriai kérdőív felvétele. A MINI Kid igazoltan megfelelő nagyságú mintán alkalmazva megbízható és jól használható eszköz magas validitással, interrater reliabilitással és teszt-reteszt reliabilitással rendelkezik. A MINI Kid számos alkalommal bizonyult a fiatalkorú bűnelkövető populációban alkalmazható vizsgálati eszköznek. A MINI Kid az alábbi mentális zavarokat vizsgálja:

1. Hangulati kórképek
 - Major depressziós epizód a jelenben
 - Major depressziós epizód a múltban
 - Szuicidalitás
 - Mániás tünetek a jelenben
 - Mániás tünetek a múltban
2. Szorongásos kórképek
 - Pánikzavar
 - Agorafóbia
 - Szeparációs szorongás zavar
 - Szociális szorongásos zavar
 - Specifikus fóbia

- Generalizált szorongás zavar
- Alkalmazkodási zavar
- 3. Poszttraumás stressz zavar (PTSD)
- 4. Kényszeres zavar (OCD)
- 5. Szerhasználati zavarok
 - Alkoholhasználati zavar
 - Szerhasználati zavar (nem alkohol)
- 6. Tikzavar
- 7. Diszruptív magatartászavarok
 - Figyelemzavaros hiperaktivitás (ADHD)
 - Viselkedési zavar
 - Oppozíciós zavar
- 8. Pszichotikus zavarok
- 9. Evészavarok
 - Anorexia nervosa
 - Bulimia nervosa
 - Falásroham zavar
- 10. Autizmus spektrumzavar
- 11. Borderline személyiségzavar

Statisztikai elemzés

A kutatás folyamán nyert adatok elemzése az SPSS for Windows Version 26 program segítségével történt.

A kutatás első fázisa az első három hipotézis tesztelésén keresztül zajlott. A mentális zavarok gyakoriságának elemzése során a százalékos eloszlás volt a mérvadó. A mentális zavarok komorbiditásának vizsgálata során χ^2 -próbát alkalmaztam, illetve amennyiben a χ^2 -próba feltételei nem teljesültek, a Fisher-próba eredményeit vettem figyelembe. A χ^2 -próba szignifikáns eredménye esetén a Cramér-féle V együttható alapján állapítottam meg a változók kapcsolatának szorosságát. Az intervallumváltozók esetében az átlagok közti eltérések vizsgálatát az eloszlás normál jellege esetén kétmintás t-próbával, nem normál eloszlású skálák esetén pedig a Mann–Whitney U-tesztel végeztem.

A kutatás második szakaszában a devianciát három függő változón – a cselekmény erőszakos jellegén, a cselekmény motivációján és a kriminális előéleten – keresztül vizsgáltam. Ezeket a következő módon képeztem:

1. A cselekmény erőszakos jellege

A mintában előforduló erőszakos cselekmények az alábbiakban felsoroltak voltak.

Erőszakos cselekmények:

- Rablás
- Emberölés
- Szexuális erőszak
- Súlyos testi sértés
- Közfeladatot ellátó személy elleni erőszak
- Zsarolás
- Önbíraskodás
- Kifosztás

Nem erőszakos cselekmények:

- Lopás
- Kábítószerrel való kereskedelem
- Személyi szabadság megsértése
- Csalás

2. A cselekmény motivációja

A cselekmény motivációja annak anyagi haszonszerzésre irányuló, illetve érzelmi jellege mentén lett meghatározva. A motiváció alapján a következő módon kerültek meghatározásra a mintában előforduló deliktumok.

Instrumentális cselekmények:

- Rablás
- Lopás
- Kifosztás
- Kábítószerrel való kereskedelem

- Zsarolás
- Önbíráskodás
- Csalás

Expresszív cselekmények:

- Emberölés
- Szexuális erőszak
- Súlyos testi sértés
- Közfeladatot ellátó személy elleni erőszak
- Személyi szabadság megsértése

3. Kriminális előélet

A mintában az előélet szempontjából kétféle érték keletkezett: büntetlen, valamint kriminális előélettel rendelkező fiatalok.

Mivel mindhárom függő változóból nominális változók voltak képezhetők, illetve a független változók is nominális értékeket mutattak, a függő és független változók kapcsolatát szintén a χ^2 -próba, illetve ha erre nem volt lehetőség, a Fisher-próba segítségével állapítottam meg, a szignifikáns kapcsolatok esetén pedig a Cramér-féle V együtthatót alkalmaztam a szorosság megállapítására. Az intervallum változók esetén az átlagokat a kétmintás t-próba, illetve nem normál eloszlás esetén a Mann–Whitney U-teszt segítségével vettem össze.

V. Az elvégzett vizsgálatok tömör bemutatása fejezetenként

Disszertációmban két megközelítésen keresztül vizsgáltam a klinikai profilalkotás tudományos lehetőségeit. Az első öt fejezetben a klinikai profilalkotás elméleti és gyakorlati problematikáját jártam körül a hazai és nemzetközi szakirodalom tanulmányozásán keresztül. A dolgozat hátrélvő fejezeteiben egy saját, hazai mintán folytatott empirikus kutatás segítségével vizsgáltam a klinikai profilalkotás alapját képező bűnügyi pszichiátria jelentőségét .

A bűnügyi profilalkotás

Az első fejezetben a bűnügyi profilalkotás módszerét mutattam be. A bűnügyi profilalkotás fogalmának tisztázásán túl igyekeztem minél mélyrehatóbban körüljárni a bűnügyi profilalkotás elméleti megalapozottságát és a legfontosabb megközelítési lehetőségeit. Az

utóbbiak közül a nemzetközi gyakorlatban leginkább alkalmas négy megközelítési módot tárgyaltam részletesen: a bűnügyi nyomozati elemzést, a nyomozati pszichológiát, a viselkedéses bizonyíték-elemzést és a klinikai profilalkotást. Ezt követően a bűnügyi profilalkotás legfontosabb felhasználási területeinek bemutatása következett: a bűnügyi helyszíni elemzés, a gyanúsított kör szűkítése, a kihallgatás stratégia és a proaktív nyomozati stratégia. Végül röviden ismertettem a bűnügyi profilalkotás jelenét hazánkban.

A Klinikai profilalkotás alapjai

A következő fejezetben a disszertációm fókuszában álló klinikai profilalkotásra helyeződött a hangsúly. A klinikai profilalkotás során alapvetően két tudományterület eredményei hasznosulnak: a pszichiátriai és a klinikai pszichológia. Tekintve, hogy dolgozatomban a pszichiátriára helyeztem a fókuszot, elsősorban a pszichiátria felhasználási lehetőségeit tárgyaltam. Bemutattam a pszichiátriának a kapcsolódási lehetőségeit a klinikai profillal, illetve a bűnelkövetés szempontjából legrelevánsabb területét a szakmának, az igazságügyi pszichiátriát. Mivel az utóbbi kompetenciája sem merül ki a bűnelkövetések kapcsán releváns pszichiátriai jelenségek vizsgálatában, illetve az igazságügyi elmeszakértők alapvetően nem asszisztálnak nyomozói tevékenységhez, a fejezet konklúziójaként azt vontam le, hogy szükséges lenne a pszichiátriának egy kifejezetten a delinkvencia kapcsán megjelenő mentális állapotokra fókuszáló területét megalapozni.

A kriminalitás szempontjából legjelentősebb mentális zavarok bűnügyi vonatkozásai

A harmadik fejezetben a kriminalitás szempontjából legfontosabb mentális zavarok bűnügyi vonatkozásait mutattam be. Mivel a klinikai profil alapja a bűnelkövetés kapcsán releváns pszichiátriai kórképek és a bűnelkövetés direkt összefüggéseinek azonosítása, ahhoz, hogy megérthessük az eljárás lényegét, elengedhetetlen látnunk, hogy az egyes mentális zavarok a rájuk jellemző tüneti kép mentén hogyan emelhetik az antiszociális deviancia veszélyét. Ebben a fejezetben az egyes mentális zavaroknak a rövid leírása és tüneti képének ismertetését követően a naprakész nemzetközi szakirodalomra támaszkodva mutattam be az antiszocialitást alakító természetüket.

A bűnügyi pszichiátria empirikus háttere

A negyedik fejezetben a klinikai profilt megalapozó bűnügyi pszichiátriai kutatások eredményeit tekintettem át. Az alapvetően nemzetközi kutatásokat tartalmazó összefoglalóban elsősorban kutatómódszertani szempontok alapján rendszereztem az empirikus munkákat. A kutatási dizájn alapján elemeztem a kvalitatív és a kvantitatív megközelítést alkalmazó

vizsgálatokat. Ezután az alkalmazott minta mentén foglaltam össze a különböző kutatók eredményeit. Mindemellett igyekeztem a legrelevánsabb munkákat a klinikai profil szempontjából való adaptálhatóságuk mentén is értékelni. Végül a bűnügyi pszichiátria szempontjából három igen fontos bűnelkövetés alapján is számba vettem a nemzetközi empiria által felmutatott eredményeket: a szexuális elkövetések, az illegális tűzgyújtás és a terror- illetve tömegmészárlás cselekmények.

A fiatalkori bűnözés a bűnügyi pszichiátria perspektívájából

A bűnügyi pszichiátriai kutatások kapcsán igen nagy jelentősége van az alkalmazott mintának. Ez különösen igaz egyes speciális populációkra, úgy, mint a fiatalkorú bűnelkövetők. Dolgozatomban erre a körülményre igyekeztem reflektálni, amikor a saját empirikus adatgyűjtéshez egy fiatalkorú bűnelkövetőkből álló mintát választottam. Tekintettel a vizsgált populáció sajátos jellegére, a negyedik fejezetet annak bemutatásának szenteltem. A fiatalkori bűnelkövetés körüljárása során figyelmet fordítottam annak leírására, az azt magyarázó elméletek bemutatására, illetve részletesen tárgyaltam annak pszichiátriai vonatkozásait is, különös tekintettel a klinikai profil szempontjából tanulságos aspektusokra.

A saját kutatás bemutatása

A következőkben a klinikai profil lehetőségeinek vizsgálata céljából végzett saját kutatásra helyeztem a hangsúlyt, mely 103 fiatalkorú bűnelkövető bevonásával készült. A kutatást retrospektív adatgyűjtés és diagnosztikus interjú alkalmazásával végeztem. A két kutatási kérdést hat hipotézisen keresztül jártam körül, melyek a minta mentális érintettségét és annak a kriminológiai vonatkozásait tárgyalták.

A saját kutatás eredményei

A saját empirikus adatgyűjtés eredményeit hét alfejezeten keresztül vizsgáltam. Az elsőben történt a minta deskriptív leírása, mely során az aktakutatásból származó szociológiai, kriminológiai, klinikai és viselkedéses jellemzők mentén foglaltam össze a vizsgálati alanyok karakterisztikáit. Ezt követően a hat hipotézis mentén elemeztem a minta adatait a módszertani fejezetben leírtak szerint:

- Az első hipotézis feltételezte, hogy a mintában jelentős a mentális zavar érintettség. A pszichiátriai kórképek gyakoriságának vizsgálata három változón keresztül valósult meg: az aktakutatás klinikai változói, a diagnosztikus interjú során rögzített mentálhigiénés anamnézis és a diagnosztikus interjú alapján felállított diagnózisok. Az aktakutatás alapján mért morbiditás 34%-os volt, a diagnosztikai interjút megelőző

anamnézis felvétel alapján 62%-os, a MINI Kid eredményei szerint pedig 98%-os. Ennek értelmében az első hipotézis egyértelműen igazolódott.

- A második hipotézis alapján feltételeztem, hogy a fiatalok bűnelkövetőkre sajátos mentális érintettség jellemző. A vizsgált mintában a MINI Kid segítségével a leggyakrabban felállított diagnózis a viselkedési és a szerhasználati zavar volt. A normál sokaságban a serdülő populációt legnagyobb mértékben érintő kórképek a hangulati és szorongásos zavarok. De a fentiekén kívül számos pszichés zavar volt jelen a mintában jóval nagyobb arányban, mint a normál populációban. Ezek alapján a második hipotézis is igazolódott.
- A harmadik hipotézis szerint a fiatalok elkövetőkre sajátos pszichiátriai komorbiditás jellemző, vagyis erre a csoportra jellegzetes a mentális zavarok együttjárása. A vizsgált mintában a MINI Kid alapján felállított pszichiátriai diagnózisok számának átlaga 7 volt, illetve a minta háromnegyede mintegy 10 diagnózist produkált. Ezek az arányok jóval meghaladják a normál populációban tapasztalhatókat. A leggyakrabban a mániás tünetek a viselkedési és a szerhasználati zavarral, illetve a két utóbbi egymással kapcsolódott, mely eredmények a statisztikai próba alapján is szignifikánsnak bizonyultak. Összességében a harmadik hipotézis is igazolódott.
- A negyedik hipotézis feltételezte, hogy a cselekmény erőszakos jellege mutat kapcsolatot az egyéb, szociológiai, kriminológiai, klinikai és viselkedéses jellegzetességekkel. A statisztikai vizsgálat alapján a cselekmény jellege egyes klinikai változókkal és MINI Kid diagnózisokkal mutattak szignifikáns kapcsolatot. Ennek értelmében az erőszak hiánya pozitív kapcsolatot mutatott a droghasználattal, tendenciaszinten a mániás tünetekkel, a szerhasználati zavarral, azon belül pedig az alkoholhasználati zavarral. Az erőszakos elkövetések a szorongásos kórképekkel mutattak statisztikailag szignifikáns kapcsolatot. Ezek alapján a negyedik hipotézis részben igazolódott.
- Az ötödik hipotézis alapján feltételeztem, hogy a cselekmény instrumentális vagy expresszív motivációja mutatott kapcsolatot az egyéb, szociológiai, kriminológiai, klinikai és viselkedéses jellegzetességekkel. A statisztikai vizsgálat alapján a motiváció egyes klinikai, viselkedéses és kriminológiai változók kapcsán mutatott releváns összefüggéseket. Ez alapján az instrumentális elkövetések szignifikánsan gyakrabban jártak együtt a droghasználattal és a nikotinhasználattal, az expresszív

elkövetések pedig az anamnézisben szereplő pszichiátriai kezeléssel. Az expresszív csoportban mind az intézményi szabálysértésekért járó figyelmeztetések és a dicséretok száma is magasabb volt. Az expresszív elkövetések statisztikailag szignifikáns mértékben kapcsolódtak a büntetlen előélettel és a beismerő vallomással. Összeségében az ötödik hipotézis is részben igazolódott.

- A hatodik hipotézis alapján feltételeztem, hogy a kriminális előélet mutatott kapcsolatot az egyéb, szociológiai, kriminológiai, klinikai és viselkedési jellegzetességekkel. A statisztikai vizsgálat alapján egyes szociológiai, klinikai, viselkedési és kriminológiai változókkal mutatott kapcsolatot a kriminális előélet. A kriminológiai előélettel rendelkező fiatalok szignifikánsan gyakrabban voltak magántanulók, gyakrabban használtak drogot, illetve részesültek pszichiátriai kezelésben a múltban. A kriminális előélettel nem rendelkező csoportban gyakrabban fordult elő a normaszegő viselkedés az intézményi elhelyezés alatt és gyakrabban követtek el expresszív cselekményt. A kriminális előélettel rendelkezők között a pártfogásba vétel szignifikánsan gyakrabban fordult elő. Összeségében a hatodik hipotézis részben igazolódott.

VI. Új kutatási eredmények

1. A kutatási eredmények alapján egyértelműen igazolódott, hogy a fiatalkorú bűnelkövetők nagy arányban érintettek mentális zavar által. Magyarországon kifejezetten kutatási célra kifejlesztett eszközökkel még nem készült fiatalkorú bűnelkövetők mentális állapotát célzó tanulmány. A kutatás eredményei összecsengenek a nemzetközi megfigyelésekkel, melyek szerint a fiatalkorú elkövetők körében a pszichiátriai érintettség kifejezett.

2. A kutatás során alkalmazott módszer jelentőségét alátámasztják a latenciával kapcsolatos eredmények is, hiszen egyértelműen igazolást nyert, hogy az alkalmazott mintában a korábban felderítetlen és kezeletlen mentális kórképek aránya nagymértékű volt.

3. A kutatás eredményei alapján igazolódott, hogy a fiatalkorú bűnelkövetőkre sajátos mentális zavar érintettség jellemző. A vizsgált mintában kiugró volt a viselkedészavar, a szerhasználati zavar és egyes hangulati zavarok, főleg a mániás tünetek gyakorisága. Ezzel szemben a normál populációban a hangulati zavarokon belül inkább a depresszió a legszámtalóbb.

4. A kutatás eredményeinek tanulsága alapján igazolódott továbbá, hogy a bűnelkövetőket érintő mentális zavarok mintázata, vagyis komorbiditása eltér a normál populációban tapasztalhatótól. A fiatalok bűnelkövetők nagyfokú pszichiátriai érintettsége nemcsak a mentális zavarok gyakoriságában jelent meg, hanem az egyes személyt érintő diagnózisok számában is.
5. A kutatás kitért a cselekmény jellegének az egyéb jellemzőkkel – a kriminalitással, a szociológiai körülményekkel és az egészségügyi állapottal – való összefüggéseire. A cselekmények erőszakos jellegzetességeinek alakulása az egyéb, kriminológiai és a bűnelkövetéstől független tényezőkkel igen fontos tanulságokkal bír, hiszen a mentális zavar és a bűnelkövetés kapcsolatát tanulmányozó hazai kutatás csak korlátozott számban érhető el.
6. A bűnelkövetés jellegéhez hasonlóan a cselekmény motivációjának vizsgálatára is sor került az egyéb kriminológiai, szociológiai, viselkedéses és a mentális egészségre vonatkozó jellegzetességek mentén. A cselekmény motivációjának összefüggései az általános funkcionálást és a pszichés hátteret tükröző adatokkal egyedülálló értéket képviselnek.
7. Jelen tanulmány a kriminális karrier szempontjából kulcsjelentőséggel bíró kriminális előéletet és annak összefüggéseit is vizsgálta. A hazai szakirodalomban meglehetősen kevés kutatás született a bűnelkövetés pszichiátriai összefüggéseinek témájában és az itt bemutatott eredmények módszertani megalapozottsága tovább növeli azok tudományos jelentőségét.

VII. Összegzett következtetések

A bűnügyi profilalkotás egyik legkévésbe kidolgozott alterülete a klinikai profilalkotás. Ugyan klinikus szakemberek napi szinten alkalmazzák szaktudásukat nyomozástámogató tevékenység során, kidolgozott módszertan hiányában ez a gyakorlat igen komoly kockázatokat hord magában. A pszichiátriának csak az egyik alterülete kompetens bűnügyek kapcsán, az igazságügyi pszichiátria, de még az igazságügyi elmeszakértők szakértelme sem fedi le maradéktalanul a bűnelkövetések kapcsán szükséges klinikai szaktudást. Erre tekintettel felmerül az igény egy kifejezetten nyomozástámogatói gyakorlat céljára kifejlesztett bűnügyi pszichiátria diszciplína megalapozására. Ehhez viszont elengedhetetlen a megfelelő empirikus háttér kidolgozása. A nemzetközi szakirodalom szép számban jegyez bűnügyi pszichiátriai témájú empirikus munkákat, ezek eredményei viszont rendszerezetlenek, így csak bajosan integrálhatóak a kész klinikai szaktudásba. Dolgozatom első, a klinikai profilalkotás empirikus alapjait vizsgáló részében erre tettem kísérletet. Az

empirikus kutatások eredményeinek áttekintése arra engedett következtetni, hogy a bűnügyi pszichiátriai szaktudásnak igen nagy jelentősége lehet bűnügyi profilozás során, így ezen kutatások ismerete, főleg már meglévő klinikai tapasztalatba integrálva hasznos tudásbázist nyújthat a bűnüldözés támogatásához. Ahogy említettem, a bűnügyi pszichiátriai empiria elsősorban külföldi munkákból származik, Magyarországon csak kis számban állnak rendelkezésre a modern tudományos szemléletnek megfelelő kutatások, melyek a klinikai profilt támogatják. Ennek pótlása igen fontos, főleg olyan bűnelkövetői populációkra vonatkozóan, amelyeket a külföldi kutatók is korlátozottan vizsgálnak. Ezek közül az egyik legfontosabb csoport a fiatalok bűnelkövetői. A dolgozatom empirikus részét kitevő saját adatgyűjtés tanulsága egyértelműen az, hogy a bűnügyi pszichiátriai kutatások indokoltak hazánkban is, főleg az olyan kisebbségek esetében, mint a fiatalok bűnelkövetői. A kutatásom egyrészt igazolta, hogy ebben a csoportban igen nagymértékű a pszichiátriai érintettség, mely a fiatalok tettekre jellegzetes sajátosságokat mutat. Másrészt egyértelmű összefüggéseket talált egyes bűnügyi jellegzetességek és az egyéb kriminológiai, szociológiai, klinikai és viselkedéses változók között. Ugyan a kutatásnak számos korlátja van, melyek közül a legfontosabb a minta mérete, ezek az eredmények azt bizonyítják, hogy a mentális állapotnak fontos szerepe van az antiszociális deviancia kapcsán, illetve a kettő közti kapcsolat alkalmazása alapját képezheti klinikai profilnak. Továbbá az eredmények határozottan arra utalnak, hogy a bűnügyi pszichiátriai kutatások relevánsak és indokoltak, így a további, a fentiekben bemutatotthoz hasonló adatgyűjtések szükségesek, ideális esetben nagyobb mintákon a hazai bűnügyi pszichiátriai tudásanyag bővítése végett.

VIII. A kutatási eredmények gyakorlati hasznosíthatósága

A disszertációmban bemutatott kutatási eredmények elsősorban alapkutatásként bírnak jelentőséggel. A pszichiátriai kórképek természetének és előfordulásának folyamatos vizsgálata igen fontos, tekintve a mentális állapotoknak a kultúrától és földrajzi egységektől való erős függését. A pszichés állapotok alakulásának követése első számú feladata a pszichiátria tudományának, hisz azon túl, hogy a népesség mentálhigiénés körülményei folyamatosan változnak, a mentális zavar fogalmának értelmezése is dinamikusan alakul a kulturális folyamatokkal összefüggésben. Ennek jelentősége fokozódik a speciális, sok szempontból perifériás csoportok esetében, melyek között a fiatalok bűnelkövető populáció több szempontból kiemeltnek minősül. A bűnelkövető populáció halmozottan hátrányos helyzete és a kutatói világ számára nehézkes megközelíthetősége igen nagy kihívást jelent a

szakemberek számára, így minden olyan munka, mely erre a közege irányul, különös jelentőséget hordoz magában.

Az alkalmazott területek közül a legnagyobb hordereje a bűnügyi profilozó területnek van a kutatás eredményeinek felhasználási lehetőségei kapcsán. A disszertációmban bemutatott kutatási eredmények alapvetően a már kész, pszichiátriai tapasztalatba beépítve alkalmazhatók. Fontos továbbá hangsúlyozni, hogy a fent részletezett, illetve az ahhoz hasonló elven gyűjtött empirikus adatok közvetlenül a gyakorlatba ültetése igen komoly kockázatokkal járhat, hiszen mint minden kvantitatív kutatási dizájn során, ezúttal is a vizsgált jellegzetességek markáns leegyszerűsítése történt, mely elengedhetetlen a nagy számú mintákon történő adatelemzések esetében. Így az ilyen adatok alkalmazása során a már meglévő klinikai rutin mellett alapvető kutatásmódszertani ismeretek is elengedhetetlenek a változók közti kapcsolatok megfelelő értelmezése végett. Mindezeket figyelembe véve viszont, a megfelelő szinten felkészült szakember által a kriminális viselkedés és mentális állapot között azonosítható empirikus eredményekre támaszkodva végezhető klinikai profilalkotói tevékenység.

A fent bemutatott tudományos tapasztalatoknak további rendészeti területeken is lehet jelentősége. A bűnelkövetők körében a pszichiátriai érintettség igen nagy, és a mentális zavar és a deviáns viselkedés kapcsolata sokszor direkt ok-okozati kapcsolatban van egymással. Így egy elemi pszichiátriai műveltség nagyban támogathatja a rendészeti szakemberek munkáját, így a fenti és az ahhoz hasonló kutatási eredmények a rendészeti képzések keretén belül is kamatoztathatóak.

Az alkalmazott területek közül kiemelendő az egészségügyi ellátás az eredmények gyakorlati lehetőségeinek tárgyalása során. A szóban forgó társadalmi csoport többek között életkorából adódóan kiszolgáltatott, és sokszor csak korlátozott mértékben áll módjában orvosi vagy mentálhigiénés segítséget kérni. Így az aktuálisan bemutatott tudományos tapasztalat felhívhatja az egészségügyi dolgozók figyelmét egy olyan populációra, mely jó eséllyel a látóterükön kívül esik. Továbbá az ebben a csoportban előforduló mentális kórképeknek, azok mintázatának és egyéb összefüggéseinek ismerete lehetőséget teremt egy olyan speciális egészségügyi tudás kidolgozására, mely célzottan ezt a csoportot teszi a fókuszba.

Az aktuális eredmények alkalmazásának az igazságügyi pszichiátriai ellátásban is lehet haszna. A bűnelkövetés a mentális állapot kapcsolatának lehetőleg minél szélesebb körű, tudományos eszközök felhasználásával történő feltárása elengedhetetlen a kompetens, adekvát tudással rendelkező igazságügyi elmeszakértők képzéséhez.

A prevenció területen is alkalmazható eredmények születtek a kutatás során, mind egészségügyi, mind bünygi területekre vonatkozóan. A mentális zavarok gyakran vezetnek deliktumhoz, illetve a bűnelkövetés is provokáló tényezője lehet mentális zavaroknak. Így a fiatalkorúak mentálhigiénés követése és adekvát kezelése primer szinten elősegítheti a bűnmeelőzést, de a már elkövetett cselekmények kapcsán felmerülő pszichés problémák adekvát ellátása is nagyban hozzájárulhat a bűnismétlés csökkentésének kivédéséhez.

A fiatalkorú bűnelkövetők mentális állapotának ismerete a pedagógia számára is nyújthat tudást. Ez különösen igaz a korrekciós intézményekben zajló oktatás és nevelői tevékenység során. Ezeken a területeken kompetens szakmák számára fontos tudást hordozhat a fiatalkori elkövetéssel kapcsolatban előforduló mentális zavarok természetének ismerete.

A szerző témában született publikációinak listája

- Bellavics, M. Zs. (2024). The Application of Psychiatric Expertise. In: Kovács, G., Mészáros, B. & Czenczer, O. (Szerk.) *II. Ludovika International Law Enforcement Research Symposium Conference Proceedings*, (pp. 46-56.). Budapest: Hungarian Association of Police.
- Bellavics, M. Zs. (2024). A pszichotikus állapot kriminológiai jelentősége. *Magyar Rendészet*, 23(4), 85–96. <https://doi.org/10.32577/mr.2023.4.4>
- Bellavics, M. Zs. (2023). The psychiatric correlation of terrorism – schizophrenia and the lone-actor terrorist. *Scientia et Securitas*, 4(1), 36–43.
- Bellavics, M. Zs., Baráth, N. E., Haller, J. (2023). Self-injury and Its Criminal Correlates among Hungarian Juvenile Offenders. *Magyar Rendészet*, 23(1), 101–113.
- Bellavics, M. Zs. (2023). The Psychiatric Correlations of Criminal Behavior. In Czenczer O., Kovács, G. & Mészáros B. (Szerk.), *I. Ludovika International Law Enforcement Research Symposium – Conference Proceedings*, (pp. 11–23.). Budapest: Hungarian Association of Police.
- Bellavics, M. Zs. (2022) Az antiszocialitás megjelenése az egyes személyiségzavarokban és annak kriminológiai jelentősége. *Magyar Rendészet*, 22(2), 65–78.
- Bellavics, M. Zs. (2022) Bűnygi adatgyűjtés és adatfelhasználás a klinikai profilalkotás tükrében. *Belügyi Szemle: A Belügyminisztérium Szakmai Tudományos Folyóirata*, 70(1), 31–46.

- Bellavics, M. Zs. (2021). A pszichiátriai állapot és a börtönökben mutatott szabálysértő viselkedés összefüggései. In Baráth N. E. és Mezei J. (Eds.), *Rendészet-Tudomány-Aktualitások, A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével* (pp. 122–130). Budapest, Magyarország : Doktoranduszok Országos Szövetsége, Rendészettudományi Osztály. unke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/17894.
- Bellavics, M. Zs., Hermann, Zs., Haller, J. (2021). COVID–19 járvány hatása a pszichiátriai megbetegedések gyakoriságára – PTSD. *Scientia et Securitas*, 2(2), 238–246.
- Bellavics, M. Zs. (2021) A fiatalok bűnelkövetők körében leggyakrabban előforduló pszichiátriai kórképek. *Magyar Rendészet*, 21(2), 97–109.
- Bellavics, M. Zs. (2019) Az emberölés és a skizofrénia összefüggései a klinikai profilalkotás tükrében In: Baráth, Noémi Emőke; Mezei, József (szerk.) *Rendészet-Tudomány-Aktualitások : A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével*. Budapest, Magyarország : Doktoranduszok Országos Szövetsége, Rendészettudományi Osztály.
- Haller, J., Bellavics, M. Zs., Baráth, N. E. (2020) Kriminálpszichiátria – elméleti háttér és gyakorlati hasznosítás. *Magyar Rendészet*, 20(3), 119–135.
- Rompos, É., Baráth, N. E., Bellavics, Zs. M., Lohner, K., Haller, J. (2021) A „bika drog” rendészeti neurobiológiája. *Belügyi Szemle: A Belügyminisztérium Szakmai Tudományos Folyóirata*, 69(4), 531–552.

Szakmai-tudományos életrajz

A szerző a tanulmányait a szegedi Tiszaparti Általános Iskolában és Radnóti Miklós Kísérleti Gimnáziumban kezdte meg, ahol biológiai fakultáción 2007-ben érettségizett. A Szegedi Tudomány Egyetem Általános Orvostudományi Karán folytatta tanulmányait, mely során négy szemeszteren keresztül a Szegedi Pszichiátriai Klinikán tudományos diákköri munkát végzett, melynek keretén belül a skizofréniaval együttjáró kognitív érintettséget vizsgálta. 2014. szeptemberében szerzett általános orvosdiplomát és ezt követően kezdte meg pszichiátriai szakképzését a Semmelweis Pszichiátriai Klinikán, melynek kapcsán a Jahn Ferenc Dél-pesti Kórház Pszichiátriai osztályán és a Magyar Honvédség Egészségügyi Központ Pszichiátrián szerezte meg a szakmai gyakorlatot rezidensképzés keretén belül. 2020 májusában tette le a pszichiátria szakvizsgát. 2021 őszétől mostanáig az Igazságügyi Megfigyelő és Elmeógyógyító Intézet Neuropszichiátriai osztályán dolgozik pszichiáter szakorvosként, ahol elsősorban elmegfigyeléssel és az IMEI-ben letartóztatásukat töltő személyek pszichiátriai állapotfelméréssel foglalkozik. 2023 őszétől a Semmelweis

Pszichiátria Klinikán igazságügyi pszichiátriai szakképzésben vesz részt. A pszichiátriai szakképzéssel párhuzamosan elvégezte a Szegedi Tudomány Egyetem Bölcsész tudományi Karának Pszichológia szakos alapképzését, melyből 2021-ben szerzett diplomát. A pszichológiai érdeklődése mentén pszichoterápiás módszerspecifikus képzésben vesz részt a Magyar Komplex Pszichoterápiás Egyesületnél. 2020-tól a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Kriminálpszichológia Tanszéken dolgozik tudományos segédmunkatársként, ahol a bűnügyi pszichiátria a kutatási területe. További szakmai tapasztalatot az Országos Rendőrfőkapitányság Bűnügyi Elemző-értékelő Főosztályon megalakult Speciális Nyomozástámogató és Viselkedés Elemző Csoport külső konzulenseként szerzett bűnügyi profilalkotói feladatok kapcsán.